

зумовлюють його готовність до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання.

Михайленко О. В., Гуляй М. В.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОМУ ЦЕНТРІ

В умовах сьогодення однією з найактуальніших проблем психології та педагогіки є проблема психологічного розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями. Діти з порушеним інтелектом від народження перебувають у стані інтелектуальної депривації, коли інформація ззовні сприймається перекручено, спотворено переробляється і викривлено засвоюється, а отже, спотворено актуалізується. Виражені порушення емоційно-вольової сфери, пізнавальної діяльності, недорозвинення психічних процесів перешкоджають повноцінній соціалізації таких дітей, установленню двостороннього контакту між дитиною та соціумом, що в свою чергу не може не позначитися на формуванні самосвідомості.

Означена проблема є актуальною, оскільки знання своєрідності психічного розвитку дитини з інтелектуальними порушеннями допомагає кваліфіковано вирішувати питання навчання і виховання дітей, долати або компенсувати порушені психічні сфери.

Порушення інтелекту – це виразне, незворотне системне порушення пізнавальної діяльності, яке виникає внаслідок дифузного органічного пошкодження кори головного мозку. Терміном «діти з порушеним інтелектом» позначається стійке виражене зниження пізнавальної діяльності дитини, що виникає на основі органічного ураження центральної нервової системи. Це якісні зміни всієї психіки, всієї особистості в цілому, що стали результатом перенесених органічних ушкоджень центральної нервової системи; така атипія розвитку, при якій страждає не лише інтелект, але й емоційно-вольова сфера.

За даними науковців, на генетичному рівні передається близько 50-70 % диференційованих форм порушення інтелекту. Однією з частих причин глибоких порушень є хромосомні аномалії. При аномаліях у системі аутосом порушення інтелекту сильно виражені і часто поєднується з різними численними порушеннями розвитку, що включають аномалії у будові обличчя, черепа, загальну диспластичність будови тіла, порушення з боку внутрішніх органів, кісткової системи, органів слуху, зору.

Перешкодою для розвитку дитини можуть стати умови депривації: 1) недостатність і непослідовність материнської турботи з елементами нехтування; 2) спотворене виховання психічно хворими або відсталими батьками; 3) дезорганізація сімейного життя у зв'язку з відсутністю батька чи матері або їх антисоціальна поведінка; 4) соціальна ізоляція сім'ї; 5) несприятливі матеріально-побутові умови, неможливість володіння особистими речами – іграшками, одягом, ліжком.

У дитини, що виховується в умовах депривації, обмежені можливості для навчання, що тягне за собою відставання формування мовлення, моторних, пізнавальних функцій і здатності спілкування. Найбільше значення соціальні й культурні, а також сімейні і психологічні чинники (депривація) мають для виникнення легкого ступеня порушень інтелекту (Ісаєв Д., 2003: 330).

Легкі порушення інтелекту (F70) становлять 75 – 80 % від усієї популяції порушень інтелекту. Знижений інтелект і особливості емоційно-вольової сфери дітей із легким порушенням інтелекту не дозволяють їм оволодіти програмою звичайної школи. Диференційована моторика розвинена недостатньо і в поєднанні з фізичною ослабленістю та соматичними порушеннями, а також особливостями емоційно-вольової сфери, все це значно обмежує коло їхньої можливої трудової діяльності (Синьов В., Матвєєва М., Хохліна О., 2008: 255).

Відчуття і сприйняття формуються повільно і з великою кількістю особливостей та недоліків. Цей ядерний симптом впливає на весь психічний розвиток. Те, що звичайні діти сприймають відразу, діти з порушеним інтелектом – послідовно.

Вони не бачать зв'язків і відносин між об'єктами, насилу розрізняють вираз обличчя на малюнках, не уловлюють світлотіні, перспективу. Великі труднощі виникають при специфічному впізнаванні предметів.

Для дітей із порушеним інтелектом характерні труднощі в сприйнятті простору та часу, що заважає їм орієнтуватися в навколишньому. Значно пізніше, ніж звичайні діти, діти з порушеним інтелектом починають розрізняти кольори і відтінки. Інактивність сприйняття виявляється у відсутності прагнення розглянути, розібратися в деталях із властивістю зображення, іграшки чи іншого предмета. Порушення константності сприйняття ускладнює орієнтування в просторовому розташуванні предметів. Розпізнавання об'ємних і контурно виконаних предметів за допомогою обмацування гірше, ніж в нормі, що може викликати труднощі в трудовому навчанні. Труднощі в кінестетичному сприйнятті призводять до поганої координації рухів. Порушення мотиваційного компонента сприйняття позначається на перцептивній активності і призводить до примітивізації сприйняття. Недиференційованість, фрагментарність та інші порушення уявлень негативно впливають на розвиток пізнавальної діяльності (Голдберг, Бенджемин, Крид, 1999: 200).

Уява у дітей із порушеним інтелектом відрізняється поверховістю, неточністю, схематичністю. Погіршення концентрації уваги, наявне у розумово відсталих осіб, призводить до зниження її стійкості, що ускладнює цілеспрямовану пізнавальну діяльність. Науковцями доведено, що, самостійно перевіряючи текст, діти працюють повільно і не помічають помилок. Зміна стійкості уваги може бути пов'язана з порушенням балансу збудження і гальмування. Нерідко спостерігається порушення переключення уваги, зниження здатності до розподілу уваги між різними видами діяльності. Пам'ять характеризується сповільненістю і неміцністю запам'ятовування, швидкістю забування, неточністю відтворення, епізодичною забутливістю, поганим пригадуванням. Таким дітям потрібно значно більше часу на запам'ятовування нового матеріалу. Діти краще запам'ятовують зовнішні, випадкові ознаки; внутрішні логічні зв'язки

усвідомлюються та запам'ятовуються важко. Пізніше, ніж у нормальних дітей, формується довільне запам'ятовування.

Розвиток емоційної сфери у дітей із інтелектуальними порушеннями відбувається за загальними законами і формується разом з усіма психічними процесами. Тому розвиток, становлення і формування емоцій дітей із інтелектуальними порушеннями визначається спадковістю, соціальним середовищем та діяльністю.

Т. Стариченко описує низьку впевненість у собі дітей із порушеним інтелектом. Внаслідок власної невпевненості вони вважають за краще не заперечувати поганих вчинків своїх друзів та або відсторонитися від них, або примкнути до них. Таким чином, діти з порушеним інтелектом залежать не тільки від материнського впливу, але й від своїх друзів і будь-яких інших осіб, здатних чинити на них вплив (Стариченко Т., 2002: 34).

Дітей із порушеним інтелектом характеризує обмеженість уявлень про навколишній світ, примітивність інтересів, потреб та мотивів. Знижена активність всієї діяльності. Ці риси особистості ускладнюють формування правильних відносин з однолітками і дорослими. Всі зазначені особливості психічної діяльності дітей із порушеним інтелектом носять стійкий характер, оскільки вони є результатом органічних уражень на різних етапах розвитку (генетичні, внутрішньоутробні, під час пологів, постнатальні).

Отже, діти з порушенням інтелектуальному розвитку вимагають особливого підходу. Визнання прав такої дитини, її інтересів, потреб, надання допомоги в процесі її особистісного становлення є надзвичайно важливим. Знання своєрідності психічного розвитку дитини з інтелектуальними порушеннями допомагає кваліфіковано вирішувати питання навчання і виховання дітей, долати або компенсувати порушені психічні сфери. Знання закономірностей генези психіки в нормі дає можливість краще розібратися у своєрідності психічного розвитку, дослідити, який вплив чинить на хід психічного розвитку порушення чи недорозвинення мозку.

Не дивлячись на те, що порушення інтелекту розглядається як явище незворотне, це не означає, що воно не

піддається корекції. Визначається позитивна динаміка в розвитку дітей з порушеним інтелектом при правильно організованому психологічному впливі в умовах спеціально організованого навчання та виховання.

Михайленко О. В., Шеремет І. А.

АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ ДО УМОВ НАВЧАННЯ В НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОМУ ЦЕНТРІ

Зміни в суспільному і соціально-економічному житті останнього десятиліття гостро ставлять завдання вдосконалення системи освіти, де основна увага повинна бути приділена пошуку шляхів і способів підвищення ефективності корекційної роботи, в тому числі й дітей з порушеннями інтелекту (Пантюк Т, 2009).

Відомо, що початковий етап шкільного навчання дітей із порушеннями інтелекту пов'язаний з необхідністю врахування специфіки не тільки їх інтелектуальних можливостей, а й комплексу соціально-психологічних, біологічних, мотиваційно-особистісних та інших факторів, які у вітчизняних дослідженнях більш широко розглядаються в контексті проблеми шкільної адаптації.

Процес адаптації до нової соціальної дійсності пов'язаний із реалізацією суб'єктом специфічних адаптаційних можливостей, зокрема таких, як самостійність, активність у діяльності, конструктивність у взаєминах з оточуючими, адекватність емоційного реагування та ін., які розвиваються в ході спонтанного або організованого засвоєння соціального досвіду. В даному сенсі дітей із порушеннями інтелекту можна віднести до категорії особливих, тому що, прояви органічного дизонтогенезу в поєднанні з несприятливим (в більшості випадків) соціокультурним середовищем значно перешкоджають нормальному формуванню адаптаційних механізмів, особливо на початковому етапі їх навчання (Паскаль О., 2011).